

Ladislav Kudrna | Českoslovenští vojáci v prvním roce okupace

Po březnové likvidaci zbytkového Česko-Slovenska se mnohým českým důstojníkům viditelně ulevilo. Na jedné straně stál český národ, na straně druhé němečtí okupanti. Nepřítel byl po mravním marasmu druhé republiky opět jednoznačně definován. Ve vzpomínkách odbojářů je možné se dočíst, že s ilegální činností začali ihned po 15. březnu.¹ Mnohdy to byla pravda, mnohdy nikoliv. Především političtí činitelé v Benešově okruhu se na podzemní konspiraci připravovali záhy po prezidentově říjnové abdikaci.² Totéž můžeme říci o vyšších důstojnících, kteří se po konspirační a zpravodajské stránce připravovali na okupaci brzy po mnichovských událostech. Ze zpravodajských hlášení z února a března roku 1939 již jasně rozpoznali úmysly nacistického Německa vůči jejich zbytkové vlasti.

1 Viz například GRŇA, Josef: *Sedm roků na domácí frontě*, Brno 1968.

2 Edvard Beneš abdikoval na prezidentskou funkci 5. října 1938 a 22. října téhož roku odletěl do Velké Británie. Krátce po jeho odstoupení se konaly v jeho sídle v Sezimově Ústí konspirační schůzky, na nichž exprezident se svými blízkými spolupracovníky projednal první organizační přípravy pro případné vypuknutí války. Ve dnech mezi 11. a 20. říjnem 1938 se za Drtinovy přítomnosti postupně setkal s několika svými důvěrníky (například Zdeněk Bořek-Dohalský, Jan Jína, Zdeněk Chytil, Václav Girsá, Max Lobkowicz či Jaromír Smutný), které upozornil na nezbytnost příprav na nadcházející evropskou válku (nikdy nepochyboval, že po Mnichovu přijde). Konkrétně se jednalo o vybudování základů následného všestranného válečného odboje. Beneš reálně předpokládal, že Drtina, Jína a Chytil vytvoří seskupení, které jej bude informovat do zahraničí o všem podstatném, co se doma děje. Po okupaci se toto uskupení aktivně zapojilo do odbojové domácí organizace Politické ústředí, jejímž vedoucím byl někdejší prezidentův kancléř a účastník protihabsburského odboje Přemysl Šámal, který svoji protinacistickou činnost zaplatil životem (dvaasedmdesátiletý Šámal zemřel 9. března 1941 v berlínské věznici Moabit na zánět ledvin). Blíže viz KOUTEK, Ondřej: Říkali mu Pavel Svatý. Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny. In: <http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik5-2007/kap05.pdf>.

První měsíce po okupaci

Pro značnou část českého obyvatelstva neznamenal Hitlerův výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava³ konec jejich nadějí. Právě naopak, byla v něm přece naznačena možnost autonomního vývoje. Cílem dne bylo uchovat vše české, zachránit za každou cenu „autonomii“ českého národa. Manifestační církevní poutě,⁴ oslavy s uložení Máchových ostatků na Vyšehrad⁵ a jiné akce na bázi vypjatého češství, agrarismu a katolicismu, byly konány v souladu s protektorátní vládou, jejíž představitelé se rovněž těchto akcí zúčastnili. Historik Jan Tesař označil toto období jako euforii „uslzené“ a často sentimentální národní jednoty.⁶ Rovněž je nutné přihlídnout k poměrně značné vstřícnosti některých vysoce postavených nacistických pohlavárů či německé okupační správy vůči vojenským gázistům.

Již druhý den po okupaci jednal v Berlíně velitel *Luftwaffe* Hermann Göring se špkt. let. Jaroslavem Malým působícím v německém hlavním městě jako československý letecký a vojenský atašé. Göring přišel s překvapivou nabídkou umístění mladších českých leteckých důstojníků zhruba

-
- 3 Adolf Hitler vydal 16. března 1939 výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Protektorát neměl žádnou státní povahu. Naopak, stal se integrální součástí Třetí říše. Parlament byl rozpuštěn a politický život ještě více zjednodušen. Představiteli protektorátní správy se stali státní prezident (Emil Hácha) a protektorátní vláda v čele s předsedou. Dva dny po tomto výnosu jmenoval Hitler říšským protektorem v Čechách a na Moravě Konstantina von Neuratha a jeho zástupcem ve funkci státního tajemníka Karla Hermanna Franka. Ve skutečnosti říšskoněmecké a okupační úřady představovaly opravdové nositele státní moci v Protektorátu Čechy a Morava. Říšský protektor byl nejvyšší institucí říšské moci v protektorátu. Zatímco v Hitlerově výnosu z 16. března vystupoval protektor spíše jako orgán dozoru, jeho další nařízení ze 7. dubna vybavilo protektora rozsáhlou pravomocí. Neurath ve svých rukou de facto soustředil dozor nad mocí výkonnou, zákonodárnou a dále pravomoc k zásahům do moci soudní i funkci reprezentativní.
 - 4 Například vzpomínka na upálení Jana Husa 6. července 1939, dále církevní poutě na hory – Říp 30. dubna 1939, na Chodsku 13. srpna 1939, na Hostýn 20. srpna 1939.
 - 5 K převozu ostatků K. H. Máchy z Litoměřic do Prahy došlo 6. května 1939.
 - 6 Bližší viz TESAŘ, Jan: *Mnichovský komplex. Jeho příčiny a důsledky*, Praha 2000, s. 155–164.

do hodnosti majora v německém civilním letectvu.⁷ Jednalo se finančně o velmi dobře zajištěná pracovní místa.

Nedlouho poté, 23. března 1939, ministerstvo národní obrany nařídilo, aby velitelé jednotlivých leteckých pluků a jiných leteckých složek opětovně upozornili všechny důstojníky letectva, kteří se doposud nepřihlásili do německých civilních leteckých služeb, že tak mohou učinit dodatečně. Zároveň ministerstvo národní obrany upozornilo na závažný fakt, a to ten, že se akce rozšířila i na rotmistry letectva a délesloužící prakticky všech leteckých kategorií.⁸ Týkala se tedy nejen pilotů, ale i střelců, radiotelegrafistů a mechaniků.

Den poté předložil velitel leteckého učiliště, plk. let. Bedřich Starý, na 1. oddělení III. odboru ministerstva národní obrany přihlášku 58 důstojníků, rotmistrů a délesloužících do německých civilních leteckých služeb.⁹ Následovaly seznamy příslušníků z jiných leteckých útvarů.¹⁰ Ani v jednom případě se však seznamy nezachovaly. Pouze

7 Viz *Vojenský ústřední archiv* (dále jen VÚA), f. Ministerstvo národní obrany (dále jen MNO) – III. odbor (letecký), sign. 79 2/3 – 1; neuspořádáno.

8 Tamtéž. Tento rozkaz podepsal přednosta 1. oddělení III. (leteckého) odboru brig. gen. Ing. Alois Vicherek a následně schválil přednosta III. odboru MNO div. gen. Ing. Jaroslav Fajfr, který stál v jeho čele již od roku 1927 až do okupace, čímž fakticky vykonával funkci velitele československého letectva. Po rozpuštění armády se aktivně zapojil do odboje v rámci Obrany národa. Po únoru 1948 byl vězněn. Zemřel v roce 1974. Generál Vicherek byl ve funkci přednosta 1. oddělení III. odboru MNO faktickým zástupcem přednosta III. odboru a tím i jeho predestinovaným nástupcem. Ve Francii stanul nakrátko v čele našeho zahraničního letectva. Na půdě Velké Británie byl odsunut na druhou kolej. V čele letectva, respektive Inspektorátu československého letectva v Londýně, byl vystřídán brig. gen. RNDr. Karlem Janouškem. Své vysněné funkce dosáhl 29. května 1945, kdy byl jmenován velitelem československého letectva. Tentokrát to byl Janoušek, kdo se ocitl na vedlejší koleji. Po únoru 1948 působil Vicherek jako aktivní „hrobař“ bývalých letců RAF, kteří sloužili v letectvu. Již v roce 1950 byl však penzionován a následně mu byl snížen i důchod, protože sloužil v prvorepublikové „buržoazní“ armádě. Generál Janoušek byl záhy po Únoru zatčen a až do roku 1960 vězněn.

9 Viz VÚA, f. MNO – III. odbor (letecký), sign. 79 2/3 – 3; neuspořádáno.

10 Tamtéž, sign. 79 2/3 – 4; neuspořádáno. Dále viz tamtéž, sign. 79 2/3 – 5; neuspořádáno.

plk. Starý ve svém hlášení uvedl, že se přihlásilo 58 letců z jeho útvaru.

Více než dva roky po této události, 23. července 1941, předal plukovník Jaroslav Vedral¹¹ hlášení o odbojové činnosti v prvním roce okupace. Zpráva byla určena pro prezidenta Edvarda Beneše a ministra národní obrany div. gen. Sergěje Ingra. Plukovník Vedral ve svém hlášení mimo jiné uvedl, že se do služeb *Luftwaffe* hlásilo kolem 75 % českých letců.¹²

S ohledem na torzovitost archivních materiálů není možné tento počet ověřit. Nebudeme však zřejmě daleko od pravdy, když budeme předpokládat, že se nejednalo o několik jednotlivců, ale zřejmě o desítky (snad stovky) osob z řad leteckého personálu, jak například vyplývá z poněkud, dle mého názoru, neupřímného hlášení brig. gen. Ing. Aloise Vicherka: *Asi po 16. 3. přišla telefonická depeše od našeho leteckého atašé v Berlíně škpt. let. Malého, že maršál Göring chce všechny čs. letce umístit v německém civilním letectvu a aby se mu do 24 hodin poslaly seznamy, kdo by chtěl vstoupit do těchto služeb. Byly telefonicky rozeslány dotazníky na všechna letiště a byl jsem dokonale zklamán národní hrdostí letců, když od některých pluků (2. let. pl., 5. let. pl., aj.) se přihlásilo téměř vše, dokonce od 3. let. pl.-plk. let. (...) a ještě nějací vyšší důstojníci, myslím od letecké brigády, také trvali na tom, aby byli do seznamu pojeti, i přes upozornění, že to není žádáno... Seznam byl předán škpt. Malému, ale později o tom nepřišla žádná zpráva. Domnívám se, že to byl humbuk od Göringů, anebo spekulace, aby poznal smýšlení letců.*¹³

Výše uvedený text nezní v historickém kontextu právě upřímně. Byl

11 Jaroslav Vedral zahynul v hodnosti brigádního generála dne 6. října 1944 v Dukelském průsmyku poté, co jeho vůz vjel na minu. Byl to jediný československý generál, který padl přímo na frontě.

12 Viz VALIŠ, Zdeněk – DVOŘÁK, Jiří: *Generál Jaroslav Vedral-Sázavský*, Praha 1994, s. 20.

13 Kopii strojopisu *Zprávy o událostech v době od československé mobilizace do 4. 3. 1941*, kterou vypracoval brig. gen. Alois Vicherek, objevil pro českou historiografii Martin Juřica v době, kdy pracoval na své diplomové práci. Předala mu ji Vicherkova druhá žena Marie Vicherková. Citace ze zprávy pochází z následujícího článku: JUŘICA, Martin: Ze vzpomínek generála Aloise Vicherka z let 1938–1939, *Těšínsko*, 2002, č. 1, s. 27. V současné době je tento velice podnětný článek umístěn na webové adrese:

http://www.muzeumct.cz/obrazy/casopis_tesinsko/Tesinsko_1_02.pdf.

to právě generál Vicherek, který se 23. března 1939 podepsal pod výnos, který nabádal české letce, aby se přihlásili do německých služeb. V době, kdy Vicherek psal tuto zprávu, tedy v březnu 1941, mnohé události odvál válečný čas a on osobně byl v této době zbaven vlivu na chod zahraničního letectva na půdě Velké Británie. Právě v březnu 1941 byl odeslán na dovolenou a 3. srpna 1941 byl odvolán z funkce přednosty III. (leteckého) odboru Ministerstva národní obrany a velitele letectva.¹⁴ Jistě se tedy snažil pokud možno napravit svoji reputaci, která utrpěla březnovými události a následně událostmi ve Francii. Mnoho letců mu totiž „jeho“ rozkaz o vstupu do *Luftwaffe* nemohlo odpustit.¹⁵

Ještě v roce 1946, kdy byl již Vicherek velitelem poválečného letectva, bylo zapotřebí, aby se tato aféra zbytečně nerozvířovala. Plukovník Josef Hanuš, náčelník štábu letectva, v jedné ze svých zpráv určených Reicinově Hlavní správě obranného zpravodajství (HS OBZ) uvedl, že většina důstojníků pochopila Göringovu nabídku jako rozkaz, který byl záměrně vydán, aby snad jednou mohli všichni přeletět na druhou stranu. Z tohoto důvodu potom také měl výnos velký ohlas mezi letci. Na ministerstvu národní obrany se to podle Hanuše muselo urychleně „ututlat“ a seznamy se „ztratily“: *Já se bojím dnes do aféry píchnout, protože mám dojem, že asi s 80procentní pravděpodobností podepsal tento výnos Vicherek. Tím by ho ovšem měly v rukou živly, kterým nemůže ublížit, a které po případě v armádě nemají být. Jsem toho názoru, že nemůžeme rozvířením této věci zničit výstavbu letectva, když tak jako tak to lepíme s bídou, a není dnes nikoho, kdo by mohl být postaven za Vicherka.*¹⁶

Musíme mít stále na paměti, že zde hovoříme o událostech z března roku 1939. V čele Francie a Velké Británie stály tytéž osoby, které se podepsaly pod hanebnou mnichovskou dohodu. Domácí odboj se začínal teprve tvořit. Totéž platí i o odboji zahraničním. Ve skutečnosti nikdo v té době netušil, jaký bude další osud armády. Letci nevěděli, zda budou

14 Viz VÚA, f. kvalifikační listiny, kvalifikační listina Aloise Vicherka (nar. 20. 6. 1892).

15 Viz VÚA, f. Vojenská kancelář prezidenta republiky (dále jen VKPR), sign. 23/1/2, Spisy tajné a důvěrné 1940, č. j. 71-433.

16 Cit. *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky 1945–1954 (302), sign. 302-584-8; hlášení plk. let. Josefa Hanuše o chování československých letců z Anglie a o poměrech v československém letectvu, které škt. Stanislav Smržík v roce 1946 předal pplk. Bedřichu Reicinovi.

moci i nadále působit v rámci jakéhosi protektorátního letectva. Totéž platilo i o jiných armádních složkách. Dále je nutné si uvědomit, že většinu aktivních letců bylo okolo čtyřia dvacetí a více let. Létání bylo jejich životem. Rovněž z tohoto důvodu přijala nemalá část z nich možnost přelétávání letadel na letiště Třetí říše. Nechyběli mezi nimi ani muži, kteří se později sešli v britském královském letectvu (RAF), kde si vylétali vysoká vyznamenání.¹⁷ Tato činnost byla velmi slušně placena a nabízela v nejisté době potřebné zajištění do budoucna.¹⁸

Není možné s odstupem sedmdesáti let tvrdit, jaký faktor při zvažování německé nabídky převládal. Je skutečně možné, že si ne jeden letec sliboval od tohoto kroku možnost úletu s letounem do zahraničí, jak hovořila Hanušova zpráva. K tomu ostatně také již 26. dubna 1939 došlo, když dva letouny typu Avia B-71 přistály na sovětské namísto na německé letiště. Jednalo se o piloty Bohuslava Zikmunda a Josefa Návesníka.¹⁹ Spolupráce mezi Němci a českými letci dostala povázhlivou trhlinu, ke které v té době přispěly ilegální útoky vojáků do sousedního Polska, které již gestapo začínalo vyšetřovat. V létě roku 1939 končila i administrativní likvidace české armády a počínaje 1. srpna téhož roku se zakazovalo nošení vojenského stejnokroje rozbité republiky. Všechny tyto aspekty, zejména potom okupační zkušenost, přispěly k tomu, že se drtivá většina českých letců rozhodla nevyužít Göringovy velkorysé nabídky, ale rozhodla se pro boj proti okupantům.

Neméně vstřícná byla okupační, potažmo protektorátní správa vůči ostatním gázistům. Ministerstvo národní obrany uvedlo 27. března 1939

17 Například z leteckého pluku číslo 6, kterému velel plk. let. Vilém Stanovský, se k přeletu letadel přihlásilo 11 poddůstojníků. Později se čtyři z nich sešli v RAF, kde si tři vylétali Záslužný letecký kříž (DFC) – Leo Anderle, Václav Kopecký, Miloslav Mansfeld (ten si „vystřílel“ ještě DSO a AFC) – a dva padli (Leo Anderle 10. prosince 1942 jako příslušník elitní 138. britské perutě pro speciální operace; Bohumil Baumruk 15. ledna 1941 jako příslušník 311. československé bombardovací perutě). Viz *VÚA*, f. MNO – III. odbor (letecký), č. j. 387/1939; neuspořádáno.

18 Pro přelet byly stanoveny tyto náležitosti: 1) zahraniční přídavek; 2) zdarma ubytování a stravování v Berlíně; 3) pojištění: a) v případě úmrtí 50 000 říšských marek, b) v případě zranění až 100 000 říšských marek. Viz *VÚA*, f. MNO – III. odbor (letecký), č. j. 386/1939; neuspořádáno.

19 JOHN, Miloslav: *Okupace čs. letišť v roce 1939*, Cheb 1992, s. 47.

v život německé nařízení týkající se propuštěných vojenských osob. Ty vojenské osoby z povolání, kterým měla být udělena dovolená až do konečného propuštění, měly obdržet plně finanční náležitosti, které jim byly do té doby vypláceny. Výplatu a zajištění peněz měla opatřit česká vojenská správa. Těm českým vojínům, kteří neměli civilní oblek, se měl vydat. Náborové oddíly říšského ministerstva práce byly vyzvány, aby zprostředkovaly v Německu pracovní místa vojínům, kteří budou propuštěni. Nebylo námitek proti udělení dovolené českým důstojníkům, rotmistrům a dělesloužícím za účelem změny povolání. Za tím účelem měly české vojenské útvary a český hlavní štáb založit seznamy s udáním jména a místa dovolené (což byla pro Němce dobrá kontrola o pobytu dotyčného vojenského gážisty). Vojenským gážistům z povolání, dělesloužícím i civilním zaměstnancům vojenské správy náležely až do definitivního rozhodnutí nezkrácené finanční náležitosti dosud jim vyplácené. Všem vojenským gážistům z povolání i civilním zaměstnancům vojenské správy příslušelo dnem 1. dubna 1939 činovné jejich posledního trvalého úředního působiště, bez ohledu na jejich bydliště. Útvary měly i nadále vést přesnou evidenci všech svých vojenských gážistů, dělesloužících a vojenských zaměstnanců.²⁰

Na schůzi subkomitétu sociálního výboru Národního souručenství²¹

20 Viz VÚA, f. MNO Prezidium 1927–1939, k. 13024, sign. 38 ½ -25.

21 Národní souručenství bylo uskupení jakési politické kvazistrany v Protektorátu Čechy a Morava. Sdružovalo prakticky všechny státní mužské příslušníky protektorátu. Členství bylo fakticky formalitou. Národní souručenství zaniklo s osvobozením českých zemí. Byla to jediná, okupačními orgány povolená, politická organizace v protektorátu. Přípravný výbor vznikl záhy po okupaci, konkrétně 21. března 1939 v čele s prezidentem Háchou. Cílem bylo, aby se toto uskupení stalo masovou organizací, ve kterém by našla oporu protektorátní vláda. Následně bylo 6. dubna 1939 Národní souručenství prohlášeno jedinou politickou stranou v protektorátu. Mnoho českých mužů si od vstupu do této „strany“ slibovalo podporu české věci. Ačkoliv se tento aspekt později nepotvrdil, i tak se do jejich řad přihlásilo, často zcela formálně, okolo devadesáti procent mužského obyvatelstva protektorátu. Židům bylo členství v této organizaci zakázáno. Některé složky souručenství aktivně spolupracovaly s odbojem. Postupně se však německé okupační správě podařilo podřídit si vedení Národního souručenství. Počínaje 15. lednem 1943 byla tato politická organizace zlikvidována a přeměněna v korporaci, které příslušely zejména kulturní a výchovné

ze dne 4. dubna 1939 se řešila problematika týkající se vojenských gázistů, kteří byli nebo měli být propuštěni z řad armády. Základem jednání byla otázka, kam a za jakých podmínek umístit propuštěné důstojníky, zda do veřejné či soukromé sféry. Pplk. Procházka z ministerstva národní obrany uvedl, že samotní Němci naléhali, aby důstojníci byli umísťováni do pracovního procesu a aby jejich sociální situace byla dostatečně zajištěna. Dále dodal, že nyní mělo ministerstvo národní obrany určitější zprávy o tom, jak by měly vypadat ozbrojené sbory protektorátu. Měly činit přibližně 7000 osob. Zde bylo možno umístit 300 až 500 důstojníků. Účastníci schůze se shodli na tom, že propuštění gázisté neměli jít s platem „dolů“.²²

Nakonec bylo nejvíce gázistů umístěno ve státní správě, část ve vládním vojsku a menšina v soukromém sektoru. Není nutné zdůrazňovat, že za snahou Němců o rychlé vyřešení problému umístění propuštěných gázistů stál především fakt vyhnout se sociálním otrěsům a nepokojům stovek propuštěných důstojníků. Němci logicky předpokládali, že pokud se jim podaří zajistit gázistům slušnou práci a tím i odpovídající finanční zázemí, dosáhnou pacifikace armádního sboru. Tento krok jim však nevyšel podle jejich představ.

Takové tedy bylo prostředí, ze kterého se nemálo mužů dobrovolně rozhodlo odejít za hranice a připojit se k rodící se zahraniční akci. A to není dle mého názoru právě málo.

Do zahraničí

Do zahraničí odešly ilegálně stovky vojenských osob, mezi kterými bylo i mnoho důstojníků. V československé armádě sloužilo k 15. březnu 1939 celkem 12 454 důstojníků z povolání. Do zahraničí odešlo 485 z nich. Do vládního vojska vstoupilo 495 důstojníků, 578 převzala armáda Slovenského štátu. Celkem 142 důstojníků německé národnosti vstoupilo do Wehrmachtu. Zbylých 11 239 důstojníků bylo demobilizováno a převedeno do civilního zaměstnání nebo do výslužby.²³ Nemalá část důstojníků, zejména vyšších, se potom zapojila do aktivní odbojové

prostředky. Blíže viz NIKRMAJER, Leoš: *Činnost a vývoj Národního souručenství v Českých Budějovicích v letech 1939–1942*, České Budějovice 2006.

22 Viz VÚA, f. MNO Prezidium 1927–1939, k. 13024, sign. 38 ½ -44.

23 Viz HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*, Praha 2003, s. 71.

činnosti, především v rámci Obrany národa, proti okupační moci, kterou mnozí z nich zaplatili životem. Odboje se aktivně zúčastnilo kolem deseti procent nižších důstojníků, dále více než čtyřicet procent generálů předmnichovské armády. Podobně tomu bylo u důstojníků generálního štábu. Na všech frontách druhé světové války padlo 145 předválečných gážistů²⁴ a plných 435 jich bylo zavražděno v německých koncentračních táborech. Celkem bylo v koncentračních táborech v průběhu války vězněno 856 předválečných důstojníků.²⁵

Cesta do zahraničí vedla v podstatě dvěma směry. Do vypuknutí války tzv. polskou cestou (vojáci, ale i civilisté se do Polska dostávali například železnicí za pomoci statečných železničářů, uhelnými šachtami, ale především pěšky s pomocí průvodců) a poté tzv. jižní cestou, která vedla přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Řecko, Bejrút v Sýrii až do Agde v jižní Francii, které sloužilo jako středisko československé armády. Zejména druhá cesta, kterou byli vojáci nuceni absolvovat po napadení Polska, byla velmi nebezpečná a náročná nejen pro vojáky, ale i pro pracovníky našeho konzulátu v Maďarsku. Konzul Miňovský musel obstarat desítky pasů a průjezdních povolení, aby dotyčný voják mohl pokračovat ve své cestě na Západ. Například za leden až únor 1940 bylo z Maďarska vypraveno do Rumunska a Jugoslávie celkem 487 osob, převážně vojenského původu.²⁶

Celkově odešlo do zahraničí 1265 československých letců. V tomto počtu je zahrnut jak letecký výkonný, tak i pozemní personál.²⁷ Jednalo se tedy téměř o třicet procent předválečného stavu letectva. Tito muži

24 Tyto počty se mohou zdát čtenáři podhodnocené, zvláště když víme, že jen ve Velké Británii padlo 487 československých letců, mnozí z nich v důstojnické hodnosti. Na východní frontě padly další stovky důstojníků. Je nutné mít na zřeteli, že výše uvedená čísla se vztahují pouze k důstojníkům z povolání, kteří jimi byli k 15. březnu 1939.

25 Viz HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*, s. 71–72.

26 Viz VÚA, f. Československá vojenská správa ve Francii (dále jen ČsVs-F), sign. Národní výbor Československá vojenská správa 24/CI/1a/2, Spisy I. odbor/1. oddělení 1939 říjen–listopad, č. j. 048-2429, zde č. j. 247 a 1488.

27 Viz VÚA, f. VKPR, sign. 25/3/1/3, Spisy důvěrné a tajné 1941, č. j. 201-300, zpráva o předválečném československém letectvu.

potom tvořili vojenské jádro zahraničního odboje fakticky až do 8. března 1943, kdy na východní frontě poprvé vystoupil 1. československý samostatný prapor v krvavé bitvě u Sokolova.²⁸ Předtím zde bylo pouze neúspěšné nasazení dvou československých pluků do ústupových a značně chaotických bojů v bitvě o Francii v červnu 1940. Nutno podotknout, že pozemní armádě udělal čest Československý pěší prapor 11 – Východní, který pod vedením podplukovníka Karla Klapálka byl od 21. října 1941 nasazen v obleženém Tobruku.²⁹

Poněkud komplikovanější je to se stanovením přesného počtu vojenských osob z pozemní armády, které po 15. březnu 1939 odešly do zahraničí. Celkově bylo z Polska (Anglie) do Francie transportováno do 21. srpna 1939 1177 vojenských osob. Z toho 692 pěšáků a 485 letců.³⁰ Letci tak v této době tvořili 41 procent veškerého počtu vojenských osob v zahraničí. Na půdě Francie byla posléze vytvořena 1. československá divize, jejíž konečný stav činil 10 530 mužů,³¹ z čehož Češi tvořili okolo

28 Dne 8. března 1943 byl u obce Sokolovo jihozápadně od Charkova nasazen 1. československý samostatný polní prapor. Výsledek střetnutí s Němci u Sokolova znamenal pro náš odboj neakceptovatelné ztráty – z 954 příslušníků praporu jich 112 padlo nebo zůstalo nezvěstných a 180 utrpělo zranění, jednalo se tedy o ztrátu 30% mužů, což bylo příliš i na východní jatka. Blíže viz FIDLER, Jiří: *Sokolovo 1943. Malý encyklopedický slovník*, Praha 2004.

29 Bojové nasazení Československého pěšího praporu 11 – Východního v Tobruku skončilo již 10. prosince 1941. Jednotka však zůstala v pevnosti až do 7. dubna 1942. Během celého svého pobytu v Tobruku ztratil prapor 14 padlých a 81 raněných vojáků. Blíže viz <http://hartmann.valka.cz/udalostiww2/czwestcp/strvych/index.htm>.

30 Viz VÚA, f. ČsVs-F, sign. Národní výbor Československá vojenská správa 81/CIII/1b/2/9, III. odbor/1. oddělení, Spisy 1939 – červen. Škpt. let. Jan Pernikář později seznam znovu přepracoval. Podle tohoto nového seznamu mělo do 21. srpna 1939 dorazit do Francie přesně 500 letců z celkového počtu 1192 vojenských osob, v tom byli zahrnuti i čtyři letečtí důstojníci z Anglie, a naopak nezapočítáno 10 záložních důstojníků a 1 záložní rotmistr. Viz VÚA, f. ČsVs-F, sign. Národní výbor Československá vojenská správa 81/CIII/1b/3/9, III. odbor/1. oddělení, Spisy 1939 – srpen.

31 Viz VÚA, f. MNO, sign. MNO – Londýn, 26/9/7, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné 1940, č. j. 1512-1797, zde č. j. 1671. K 20. únoru 1940 měla československá armáda 8535 osob, z toho 448 důstojníků. Slováků bylo 3810 mužů, z toho však pouze

poloviny. Reálně můžeme předpokládat, že nemalá část českých vojáků byla vojáky z povolání. Hypoteticky tak do zahraničí mohlo odejít okolo 3000 až 4000 československých vojenských osob z řad pozemní armády.

Tyto muže nikdo k odchodu do zahraničí nenutil. Školní výchova, vlastenecké „ovzduší“ první republiky, legionářská reminiscence na Velkou válku, vojenská přísaha, touha odčinit potupné odevzdání vlasti beze zbraně a jistě celá řada dalších faktorů (zejména nemožnost profesního uplatnění), to vše ovlivnilo myšlení a následné jednání těchto mladých mužů. Pro drtivou většinu z těch, kteří odešli do zahraničí, však byl před nimi, nejen v této době, jediný úkol – se zbraní v ruce napomoci porážce nenáviděného Německa a obnovit samostatnost Československa (zcela samozřejmě v předmnichovských hranicích).

Je nutné zdůraznit, že odchod našich letců a pěšáků za hranice, zejména do Polska, měl většinou organizovaný ráz. Za pomoci domácí odbojové organizace, Obrany národa³² a Svazu letců (nesmíme zapomínat na další „řadové“ členy podzemního hnutí), byl uskutečněn „transfer“ vojáků za hranice.³³ Ten by ovšem nebyl možný, kdyby se k němu každý jednotlivec nerozhodl dobrovolně. V této době (jaro 1939) nic nenasvěd-

29 důstojníků. Slováci v této době tvořili téměř 45% stavu armády. Češi poskytli 3845 mužů, z toho však bylo plných 411 důstojníků! Češi tvořili 45% stavu armády. Zbytek byli Němci ze Sudet a Židé. Němců bylo 289 vojáků, z toho 3 důstojníci (3,4%). K židovské národnosti se hlásilo 224 vojáků (z toho pouze jeden důstojník), ale k židovské víře se hlásilo 999 osob. Mnoho Židů bylo zřejmě i mezi osobami bez vyznání. Židům, Němcům, ale i Maďarům bylo v československé armádě zakázáno používat svoji mateřštinu. Tento zákaz byl zrušen až v dubnu 1940. Viz BRANDES, Detlef: *Exil v Londýně 1939–1943. Velká Británie a její spojenci Československo, Polsko a Jugoslávie mezi Mnichovem a Teheránem*, Praha 2003, s. 62–63.

32 Hlavní vojenskou složkou domácího odboje byla Obrana národa, kterou založili zejména vyšší důstojníci, jakými byli generálové Josef Bílý (popraven 28. září 1941), Bedřich Homola (popraven 5. ledna 1943), Hugo Vojta (popraven 28. září 1941) či Alois Eliáš (popraven 19. června 1942 jako jediný předseda vlády z okupovaných zemí), přes kterého byli napojeni na protektorátní vládu. Za pomoci řadových vojáků, legionářů, sokolů, učitelů a dalších uskutečňovala tato organizace ilegální odchody vojáků, ale i civilistů za hranice a rovněž získávala informace pro exil.

33 Podrobněji viz KUDRNA, Ladislav: *Když nelétali. Život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války*, Praha 2003, s. 16–17.

čovalo tomu, že by západní velmoci, v jejichž čele stále seděli osvědčení „apeaseři“, byť jenom uvažovaly o podniknutí válečných akcí proti Německu. Ne, nic takového. Když se náš odboj na jaře a na podzim roku 1939 snažil „udat“ československé letce do francouzského nebo britského letectva, dostal naprosto zamítavou odpověď.³⁴

Jeden z letců, pocházejících dle Chamberlainových slov z *malé a neznámé země uprostřed Evropy, o které nic nevíme*, si do svého deníku emotivně poznamenal: *Věděl jsem o chystané akci, dopravit za hranice tajně co největší část leteckého personálu pro naši armádu zahraniční. Věděl jsem o ní málo. Věděl jsem, že budou doma lidé v rozhodném okamžiku potřebni jak na straně spojenců, tak i doma. Mohl jsem zůstat doma jako sta mých kamarádů, kteří mohli jít a nešli. Byla to velká hra, opustit domov a jít bez znalosti jazyka a bez prostředků, bez dokumentů, ilegálně překročit hranice a čekat na to, co muselo přijít – na válku s Hitlerem.*³⁵

Jenom dodávám, že tento mladý muž z *malé neznámé země* nakonec položil ve službách královského letectva život nejen za svoji vlast, ale i za Velkou Británii, pro jejíž představitele bylo Československo a jeho obyvatelé v kritických záříjových dnech roku 1938 exotickou hříčkou poversailleského uspořádání.

34 Viz VÚA, f. ČsVs-F, sign. Národní výbor Československá vojenská správa 24/CI/1a/2, Spisy I. odboru/1. oddělení 1939 č. j. 048-2429 říjen – listopad, zde č. j. 178 a 179. Československé vojenské jednotky na půdě Velké Británie nevznikly do pádu Francie. Teprve po evakuaci zbytků armády a letců z poražené Francie do Anglie byla 25. října 1940 podepsána smlouva mezi československou a britskou vládou, týkající se postavení našich letců v Británii. Hlavní důvod, proč do té doby nedošlo k vytvoření našich jednotek v Británii, spočíval bezpochyby v tom, že v jejím čele stále stál hlavní tvůrce politiky appeasementu Chamberlain, který se společně s Halifaxem nevzdával uzavření míru s nacistickým Německem. Ještě v květnu a červnu 1940 musel Churchill, který se stal ministerským předsedou 10. května 1940, bojovat s Halifaxem o to, aby Británie setrvala v boji. Klíka okolo Halifaxe, velcí podnikatelé ze City a nemalá část vyšší šlechty, po porážce Francie očekávala, že dojde k uzavření míru s nacistickým Německem. Patří mezi Churchillovy největší zásluhy, že dokázal přesvědčit vládu, aby Británie osamoceně vzdorovala Německu.

35 Cit. *Národní archiv* (dále jen NA), f. Svaz protifašistických bojovníků (dále jen SPB), Bohumil Příhoda, Osobní deník 1939–1943, s. 5.

Polsko a Francie

Cílem cesty po překročení polských hranic byl pro většinu vojáků československý konzulát v Krakově, který nebyl po březnu vydán Němcům a pokračoval ve své činnosti. Ta mimo jiné zahrnovala péči o uprchlíky (vojenské i civilní) z Protektorátu Čechy a Morava, ale i Slovenska. V Krakově byli vojáci obvykle ubytováni ve společné turistické noclehárně na Glownem Rynku.³⁶ Ti, kteří přišli do Krakova již v letních měsících roku 1939, byli posléze pro nedostatek místa přemístěni do Malých Bronovic, bývalého zajateckého tábora, kde již byly ubytovány pozemní jednotky. Zde, stejně jako v krakovské turistické noclehárně, panovaly primitivní životní podmínky.³⁷

Anglie o naše letce, natož pěšáky nejevila zájem. Francie přistoupila, po naléhavé urgenci, na kompromis. Souhlasila s přijetím letců jako pěšáků do cizinecké legie, a pouze ústně slíbila, že v případě války je zařadí do svého letectva. Bylo to zásluhou především československého vojenského ataše plk. Václava Kaliny v Paříži a velvyslance ve Francii, Štefana Osuského, že se letce podařilo umístit alespoň do cizinecké legie.

Nejistota ohledně fungování československého vyslanectví trvala do 17. března 1939 večer,³⁸ kdy francouzská vláda učinila prohlášení, že obsazení českých zemí neuznává. Obdobný zákrok učinila i vláda Velké Británie. Téhož dne měl plk. Kalina telefonický rozhovor s pplk. let. Josefem Kallou, vojenským a leteckým atašé v Londýně, který ho uvědomil, že

36 Viz například FEJFAR, Stanislav: *Deník stíhače*, Hradec Králové 1970, s. 37.

37 Viz NA, f. SPB, Svaz protifašistických bojovníků, pořadové číslo 901, Václav Kilián: *Vzpomínky příslušníka 311. bombardovací perutě*, s. 14–17.

38 Dne 15. března 1939 v 11.00 hodin obdržel plk. Kalina depeši z Prahy, která nařizovala spálit veškeré spisy, připravit likvidaci úřadu i odvolání. Úřední peníze měly být vhodně zabezpečeny. Nedlouho poté, 20. března 1939 v 15.50 hodin, obdržely úřady československých vojenských atašé v zahraničí telegram, který nařizoval odvolání personálu vojenských úřadů. Návrat do vlasti měl proběhnout po úplné likvidaci úřadu. Kancelářské zařízení, reprezentační bytové zařízení a všechny písemnosti měly být odevzdány německému vyslanectví. Pokud úřad disponoval dostatkem erárních peněz, mělo jimi být předem zapláceno stěhování osobních věcí úředníků do Prahy. Viz VÚA, f. ČsVs-F, sign. Národní výbor Československá vojenská správa 88/CI/1a/1/10, I. odbor/1. oddělení, Československý vojenský atašé ve Francii, Spisy 1939 – březen.

zdejší československé vyslanectví nebude rovněž vydáno Němcům. Tato okolnost měla rozhodující význam pro rodící se zahraniční odboj, který by bez svých center v Paříži a Londýně nemohl nikdy vzniknout.

Již předtím však Kalina prováděl konkrétní kroky k vytvoření československé armády na francouzském území. Československé ministerstvo národní obrany uložilo v Paříži finanční obnos pro nepředvídatelné případy. Ten byl 16. března po dohodě s Osuským vyzvednut z úředního účtu vyslanectví a uložen v bance na jméno vojenského atašé. Tato částka byla posléze použita k hrazení výdajů za dopravu československých vojáků z Polska do Francie a jiná vydání spojená s organizací československé armády ve Francii.

Počátkem dubna 1939 začal plk. Kalina s Osuským s přípravou branného vystoupení československé armády po boku Francie v případě válečného konfliktu. Zřízení autonomní československé armády na francouzské půdě hned na počátku války by bylo konkrétním projevem československé státní existence a nejdůležitějším prostředkem k dosažení československých státních zájmů. Vyslanec Osuský jednal dlouze s francouzskou stranou o vytvoření naší armády na základě povinné vojenské služby a mobilizace Čechoslováků ve Francii. Teprve počátkem června 1939 byla tato otázka vyřešena ve prospěch československé věci.

Zároveň probíhala jednání s francouzským ministerstvem války a letectví o převzetí československých důstojníků do francouzské armády ve větším rozsahu. To se týkalo především letců, kteří se v té době začali soustřeďovat na polském území (důstojníci pozemní armády měli sloužit především v rámci naší armády ve Francii). Při řešení této otázky československý vyslanec a vojenský atašé byli vydatně podporováni generálem Mittelhauszerem.

O převzetí příslušníků československé armády do francouzských služeb bylo rozhodnuto v druhé polovině dubna 1939, kdy bylo plk. Kalinovi oznámeno, že francouzské ministerstvo války a letectví převezme aktivní příslušníky naší armády do svých služeb. Se zřetelem na francouzský zákon o doplňování armády, který nedovoloval, aby cizinec sloužil ve francouzské armádě v době míru (mimo cizineckou legii), byl přechod československých vojenských příslušníků vázán podmínkou, že každý musel podepsat pětiletý závazek pro službu v cizinecké legii. Tyto podmínky byly v okupované vlasti uvedeny ve známost francouzským vojenským atašé, plk. Albordem, který byl ve styku s několika spolehlivými československými důstojníky, dále se skupinou plk. Moravce, která

odletěla v předvečer 15. března britským letounem z Prahy do Londýna a s níž byl plk. Kalina od počátku ve stálém styku.³⁹

Řadoví vojáci však vůbec netušili, co je po překročení hranic čeká.⁴⁰ Krakovský konzul dr. Vladimír Znojemský letce ujistil, že na ně čeká služba ve francouzském letectvu, což přijali s povděkem.⁴¹ Byla to však milosrdná lež. Na letce čekala neblaze proslulá cizinecká legie. Když se dozvěděli krutou pravdu, vypuklo v jejich řadách velké rozhořčení.⁴² Každý dostal na výběr – buď legie, nebo návrat do protektorátu.⁴³

39 Viz VÚA, f. ČsVs-F, sign. Národní výbor Československá vojenská správa 90/CI/1b/1/10, vojenský atašé v Paříži, zpráva o činnosti v úřadu vojenského atašé v Paříži po 15. 3. 1939.

40 Poručík letectva Fejfar si do svého deníku po překročení polských hranic 8. června 1939 poznamenal: *...teprve zde (v Krakově) se nám dostává informací, že skutečně budeme přijati do francouzské armády k letectvu. Do této chvíle jsme totiž nevěděli, co vlastně budeme za hranicemi dělat, je-li vůbec možná nová československá legie, či nějaká akce za osvobození republiky.* Cit. FEJFAR, Stanislav: *Deník stíhače*, s. 7.

41 Tamtéž.

42 Četař letectva Otto Hanzlíček si rozhořčeně poznamenal do svého deníku: *Dnes nám také oznámili naši lidé z konzulátu, že musíme vstoupit do cizinecké legie, jinak prý nás francouzská vláda nechá dopravit na německé hranice a co s náma bude, si máme domyslet. Jak víme, hlásil rozhlas, že jsme všichni zrádci, a proto též víme, že by nás odpravili. Jsou zase ohromné nepokoje mezi náma, neboť jsme poznali, že na naše vedení ušilo boudu. Utěšují nás tím, že prý v případě války se okamžitě zruší tento závazek, a že podle mezinárodní smlouvy nesmí Francie vzít cizince do armády, pouze do cizinecké legie.* (To byla sice pravda, ale pravdou stejně tak je, že Hitler se nikdy na mezinárodní právo neohlížel, a západní Spojenci mohli československému odboji vyjít mnohem více vstříc, pozn. aut.). *Když namítáme, že válka nemusí vůbec vypuknout a že pět let cizinecké legie nás zničí, tak říkají, že válka vypukne. Každý si dovede představit, jak nám je, jít mezi vrahy a jiné vyvrhede lidské společnosti, kteří pouze tam mohou existovat. Jsou mezi náma kamarádi, kteří se ihned vydali na jiná vyslanectví a vyjednávají o přijetí.* Cit. HANZLÍČEK, Otto: *Osobní deník 1939–1940*, kopie v držení autora. Zde záznam ze dne 3. srpna 1939.

43 Samotný závazek jít do cizinecké legie, který někteří letci podepsali již v Krakově, měl takovéto znění: *Zavazuji se, že po přejezdu do Francie vstoupím do cizinecké legie, jestliže z jakýchkoliv důvodů nebude mě možno zařadit do jiné části vojska. Současně беру na vědomí, že jestliže tento závazek nedodrším, budu odeslán přes německou hranici domů.* Cit. VÚA, f. VKPR, sign. 23/1/2, Spisy důvěrné a tajné 1940, č. j. 71-433.

Jedno horší, než druhé. Na druhou stranu, pokud by se vedení odboje nepodařilo vojáky umístit alespoň do legie, ale tito muži by zůstali v Polsku, jak prosazoval armádní generál Lev Prchala,⁴⁴ neměl by odboj v ruce pádné argumenty při jednání o uznání Národního výboru a posléze prozatímní vlády na půdě Velké Británie. Většina z nich by totiž upadla v průběhu polské kampaně do sovětského, v horším případě německého zajetí. Tyto nešťastníky by se podařilo z ruských táborů vyreklamovat až v průběhu roku 1940, případně následujícího roku, jak se ostatně stalo se zhruba 115 československými letci, kteří byli v průběhu září a října 1939 zajati Rudou armádou a následně repatriováni do Velké Británie, respektive Francie.⁴⁵

44 Armádní generál Lev Prchala, hodnostně nejvyšší voják československé armády v exilu, byl posléze, ve Francii i Británii, objektem šikanózního postupu Benešova zahraničního odboje. Zejména ze strany svého bývalého podřízeného divizního generála Sergěje Ingra (Prchala byl velitelem IV. armády, Ingr podřízeným velitelem III. armádního sboru), který stál v čele vojenské zahraniční akce a posléze se ve Velké Británii stal ministrem národní obrany, zatímco Prchala byl dán do disponibility. Později se z armádního generála Prchaly stal nesmiřitelný kritik Benešovy vlády v Británii. Podrobněji viz KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Proti Benešovi! Česká a slovenská opozice v Londýně 1939–1945*, Praha 2004, s. 48–77, 323–357, 411–430.

45 První transport, ve kterém bylo minimálně 17 letců, odplul 17. března 1940 z Oděsy přes Istanbul a Bejrút do Marseille, kam dorazil 15. dubna 1940. Tato první skupina byla zařazena do letecké skupiny v Agde. Druhý transport 33 letců odplul 26. června 1940 rovněž z Oděsy a přistál, po cestě přes Istanbul, Haifu, Suez, Bombay, Cape Town, 27. října 1940 v Liverpoolu. Třetí transport 59 letců odplul z Oděsy až 22. února 1941 a přibyl po stejné trase jako předchozí transport 12. července 1941 do Glasgow. V SSSR zůstalo šest letců, jeden z nich se roku 1942 dostal z Murmanska do Anglie. Zbýlých pět letců bylo získáno sovětskými orgány pro zpravodajskou činnost v protektorátu. Viz VÚA, f. Inspektorát čs. letectva 102/CI-1/4/20, korespondence zpravodajská č. j. 9931. Ohledně počtu prvního transportu viz STEFAN, Benignus: *Osobní deník 1939–1940*, kopie v držení autora. Plk. Chodský zpracoval dne 13. prosince 1940 počet odsunutých československých příslušníků ze Sovětského svazu. K prvnímu transportu uvedl, že v něm bylo 13 důstojníků a 7 mužů (zda to byli všechno letci, není zřejmé). Tento transport měl podle Chodského odplout nikoliv 17., ale 19. března 1940 a do Marseille dorazit 15. dubna 1940. Viz VÚA, f. MNO-Londýn, sign.

To ovšem nemění nic na skutečnosti, že se s těmito muži nemělo zacházet tak nelidským způsobem.

Čeští letci byli cennou devizou zahraničního odboje. Bez jejich úspěšného vystoupení v bitvě o Francii a Anglii by byla Benešova pozice při vyjednávání s britskými činiteli ohledně uznání vlády mnohem obtížnější. Pokud by vedení odboje nedisponovalo v létě roku 1940 letci, nemohlo by prakticky ničím argumentovat ve svůj prospěch. Armáda měla po vyloštění na britské půdě z původních 10 530 mužů⁴⁶ pouhých 3274,⁴⁷ z nichž záhy 539 nespokojenců opustilo její řady a nechalo se internovat v britských táborech.⁴⁸ Pozemní jednotky byly díky událostem ve Francii v těžké krizi a jejich případné operační nasazení bylo zcela nereálné.

Po zhoršení mezinárodní situace v létě roku 1939 projevíli Poláci zájem o vojenské specialisty, zejména letce. Nakonec zůstalo v Polsku 190 československých letců,⁴⁹ zatímco většina z nich byla lodními transporty přepravena do Francie.

Letci mohli zůstat v Polsku na základě návrhu ze 3. srpna 1939 mezi gen. Prchalou a gen. Stachiewiczem. V bodě 3 toho návrhu se přímo pravilo o okamžitém přijímání československých vojenských osob speciálních zbraní jako smluvních důstojníků a poddůstojníků do polské armády. Československá legie pod vedením gen. Prchaly se měla utvořit ihned, jakmile vypukne válka mezi Německem a Polskem. Polský prezident Mościcki potom skutečně 3. září 1939 vydal dekret o vytvoření Legiónu Čechů a Slováků v Polsku, který měl 960 příslušníků.⁵⁰

26/21/11, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné 1940, č. j. 3901-4297, zde č. j. 4133.

46 Viz VÚA, f. MNO, sign. MNO – Londýn, 26/9/7, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné 1940, č. j. 1512-1797, zde č. j. 1671.

47 Viz VÚA, f. MNO, sign. MNO – Londýn, 26/3/5, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné 1940, č. j. 404-589, zde č. j. 584.

48 Tamtéž.

49 Viz VÚA, f. ČSL-VB I., sign. Inspektorát československého letectva 102/CI-1/4/20, korespondence zpravodajská č. j. 9931.

50 Viz KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Proti Benešovi!*, s. 70, 76.

Tito Čechoslováci byli první, kteří zasáhli do začínající druhé světové války. Polský konflikt stál životy čtyř československých letců (tři zahynuli 2. září 1939 při bombardování Dębłina, čtvrtý byl omylem zastřelen polskými četníky) a dalších šest utrpělo zranění.⁵¹ Většina příslušníků Českého a Slovenského legionu byla zajata Rudou armádou. Celkem 652 jeho příslušníků se v rozmezí dubna 1940 až května 1941 podařilo vyreklamovat ze sovětské internace a poslat do Francie a Británie.⁵²

Mezitím Francie splnila svůj slib a začala po vypuknutí války, na kterou naši vojáci a civilisté v protektorátu nedočkavě čekali,⁵³ stahovat československé vojáky z cizinecké legie. Základ československým pozemním jednotkám byl položen 2. října 1939 podpisem o zřízení československé armády ve Francii, kterou za francouzskou stranu podepsal ministerský předseda Édouard Daladier a za československou vyslanec

51 Při bombardování zahynuli npor. Štěpán Kurka, por. Ondrej Šándor a por. Zdeněk Rous. Četař Václav Pešička byl omylem zastřelen. Ranění byli por. Krcha, por. Štěpánek, rtn. Hehl a rtn. Komínek. Dne 22. září 1939 byli při přistání s poškozeným letounem zraněni por. Sehnal a rtn. Murcek. Viz VÚA, f. ČSL-VB I., sign. Inspektorát československého letectva 102/CI-1/4/20, korespondence zpravodajská č. j. 9931. Rovněž viz VÚA, f. ČSL-VB I., sign. Inspektorát československého letectva 217/CIII-2a/1/112 a VÚA, f. ČSL-VB XI., sign. 2110/S/1/434.

52 Viz <http://www.czechpatriots.com/csmu/cslegion.php>.

53 Americký diplomat Kennan, který na jaře roku 1939 pobýval v Praze, ve své zprávě z dubna téhož roku uvedl, že nikde jinde v Evropě žádný jiný národ, tak jako Češi netoužil tak netrpělivě po válce, která jim měla přinést opětovnou svobodu a samostatnost Československa. Viz BROD, Toman: *Moskva, objetí a pouto. Československo a Sovětský svaz v letech 1939–1945*, Praha 1992, s. 14. Poručík letectva Stanislav Fejfar, budoucí letecký eso a jeden z nejlepších letců a důstojníků našeho letectva ve Francii a Británii, si koncem srpna 1939 poznamenal do deníku, že letci stále čekali a doufali: *V co? Ve válku! Vím, že je to hrozné přát si smrt snad miliónů lidí, ale co můžeme dělat? Je to jediná možnost, jak pomoci našemu národu. Čekáme a doufáme!* Cit. FEJFAR, Stanislav: *Deník stíhače*, s. 23. Domácí odbojová organizace Obrana národa zase počítala s tím, že po zahájení vojenských akcí Francie a Británie vůči nacistickému Německu, které měly způsobit jeho rychlý kolaps (Německo bylo bráno za slabšího ze soupeřů), vypukne na území protektorátu všeobecné povstání proti okupační moci.

v Paříži Štefan Osuský.⁵⁴ Na smlouvu o vytvoření pozemních jednotek navázala 17. listopadu 1939 dohoda o československých leteckých jednotkách ve Francii. Ta se však dočkala své konkrétní realizace až 1. června 1940, kdy byl ke smlouvě z 2. října 1939 připojen dodatek o zřízení československých leteckých sil ve Francii. Z francouzské strany ji podepsal ministr letectví Laurent Eynac, za československou náčelník Československé vojenské správy div. gen. Sergěj Ingr.⁵⁵

Českoslovenští vojáci byli umístěni v tábore v Agde v jihovýchodní Francii. V tomto táboře panovaly velice ubohé životní podmínky.⁵⁶ Mnoha vojákům chyběly části ošacení a mnohdy i vojenská obuv. Navíc se setkávali na každém kroku s nefungující francouzskou administrativou a u některých Francouzů navíc s neochotou k boji.⁵⁷ Tomu nepřidalo

54 Proti tomu, aby Osuský podepsal pouze za svoji osobu dohodu o zřízení československé armády na francouzské půdě, ostře protestovali Ingr, Outrata a Beneš, kteří podmiňovali podpis na dohodě zcela nereálným požadavkem, a to uznáním, respektive podřízením armády československé zahraniční vládě. Viz VÚA, f. ČsVs-F, sign. Národní výbor Československá vojenská správa 57/CII/1a/1/6, II. odbor/1. oddělení, Spisy srpen – říjen 1939.

55 Viz VÚA, f. ČsVJ-F, sign. 426/1/46.

56 Jeden z českých letců, který později upadl do německého zajetí, dokonce uvedl, že německé zajatecké tábory pro spojenecké letce měly lepší úroveň než francouzský tábor Agde. Viz NA, f. SPB, Svaz protifašistických bojovníků, pořadové číslo 901, Václav Kilián: *Vzpomínky příslušníka 311. bombardovací perutě*.

57 Český stíhač Václav Cukr, budoucí letecké eso bitvy o Francii, si do svého deníku emotivně poznamenal: *Potkáváme francouzského vojáka – záložníka jdoucího do stráže. Lituji, že nemám fotoaparát. Jde klátivě ve staré modré uniformě, jeho dřeváky nepravidelně klapou, na rameni má starou pušku na provázku a na boku mu visí těžký bidon s vínem. Člověk neví, jestli je to obraz k smíchu nebo k pláči. Dívám se za ním dlouho a myslím si svoje. Toto by měl být příští verdunský hrdina?* Cit. CUKR, Václav: *S trikolórou Francie na letounu. Deník československého stíhače z bitvy o Francii*, Praha 1946, s. 29. Nutno dodat, že mnozí francouzští pěšáci a letci bojovali velmi statečně a do posledního dechu s nepřitelem. Nemálo francouzských historiků potom hodnotí průběh bitvy o Francii tak, že Němci neměli fatální materiální převahu a většina francouzských vojáků bojovala odhodlaně. Porážku Francie měli mít na svědomí postaru uvažující generálové, kteří očekávali další Velkou válku a vůbec se nepoučili z polského tažení. Ostatně, jeden z předních francouzských historiků 20. století, medievalista Marc Bloch, sepsal již v roce 1940

jejich osobní strádání, jelikož většina z nich byla nadále placena jako cizinečtí legionáři, což znamenalo, že důstojník (sloužil v legii v hodnosti seržanta) bral 1,50 franků denně a poddůstojník (sloužil v legii jako voják) pouhých 50 centimů.⁵⁸

Dne 15. prosince 1939 byli první čeští letci odesláni na frontu. Jeden z nich si pod dojmem nedávných událostí z protektorátu emotivně zaznamenal do deníku: *Zatneš zuby a ze snění tě probudí výstřely. Je to žurnál, ukázky z fronty. A tobě se zdá, že jsou to výstřely v ruzyňských kasárnách, kde zaplatili krvavou daň vysokoškoláci. Proč musíme takto trpět! Proč musíme takto draze platit? Nastává zápas o bytí a nebytí. Jsem vybrán mezi šesti Čechy, kteří odjíždějí do Francie na frontu. Snad do deseti dnů. ... dnes slibuji při památce mrtvých kamarádů z Ruzyně: „Slibuji při všem, co je mi svaté, že bude-li mi dopřáno bohem a osudem, pomstím smrt ruzyňských mučedníků.“ ... Oko za oko, zub za zub! Čekáš – a dočkáš se!⁵⁹*

příčiny francouzské porážky. Nikoliv však jako historik, ale jako kritický pozorovatel francouzského předválečného intelektuálního života. Viz BLOCH, Marc: *Podivná porážka. Svědectví z roku 1940*, Praha 2007.

58 Velkým nebezpečím pro letce, které vyplývalo z jejich mizerného finančního zabezpečení, byl hlad, který mohl mít tragické následky. Stanislav Fejfar k tomu, poněkud odevzdaně, poznamenal: *Po tomto rozhodnutí zůstaneme až do úplného vyřešení nadále seržanty s 1,50 frankem denně. A také máš hlad! Dostaneš k obědu „polévku“, tj. teplou vodu s cibulí, a jedno jablko. Strava pro pilota! ... Ve velkých výškách malá nevolnost z hladu a jsi hotov, ani svatý ti nepomůže. A stane-li se ti něco ... to byl Čech, „mizerný pilot“... Cit. FEJFAR, Stanislav: *Deník stíhače*, s. 56–57. Čeští letci potom byli přesvědčeni, že letecká havárie Miloslava Rajtra, která skončila jeho smrtí, byla zaviněna především hladem. Viz VÚA, f. VKPR, sign. 23/1/2, Spisy důvěrné a tajné 1940 č. j. 71-433. Otto Hanzlíček, jeden z vojinů, do svého deníku rozhořčeně zaznamenal: *Byl zde gen. Ingr, by navštívil naši basi a zároveň se rozloučil s náma, kteří odcházíme, první z Čechů, na frontu. Ovšem, že bylo zase domlouvání, jak se máme chovat, by jsme reprezentovali. Nikdo si však nevzpomene, že by měli k tomu dáti peníze, neboť reprezentovat s 50centimem denně v kapse je myslím trochu těžké, když frantici berou oproti nám 1800 franků (plat štábního rotmistra, pozn. aut). Cit. HANZLÍČEK Otto: *Osobní deník 1939–1940*, záznam ze dne 20. listopadu 1939.**

59 Cit. FEJFAR, Stanislav: *Deník stíhače*, s. 36–37. Byla to Fejfarova reakce na německou brutalitu, která přišla po 28. říjnu 1939, kdy česká veřejnost vešla do ulic

První rok války nedal našemu odboji příliš velké naděje. Jediným hmatatelným výsledkem bylo vytváření armády na francouzské půdě a uznání Československého národního výboru ze strany Francie a Británie.⁶⁰ Domácí vojenská odbojová organizace Obrana národa byla v listopadu 1939 těžce postižena zásahy gestapa, které trvaly až do února následujícího roku a zasáhly zejména nejvyšší velení. V prvním roce okupace se zdála být obnova předválečného Československa nereálným snem. Snem, který se zbraní v ruce napomohli uskutečnit tisíce statečných československých mužů a žen. V průběhu války padlo či zahynulo na všech frontách 5854 československých vojáků.⁶¹ Jejich obětí by nemělo být nikdy zapomenuto...

protestovat proti německé okupaci. Další demonstrace následovala 15. listopadu při pohřbu studenta, který byl při říjnové demonstraci zastřelen. Zvláště pak českou veřejností a exilem otřásl 17. listopad, kdy Němci uzavřeli české vysoké školy, deportovali 1200 studentů do koncentračních táborů a zastřelili devět vysokoškolačků, označených za strůjce spiknutí.

60 Francie uznala Československý národní výbor 14. listopadu 1939, Velká Británie značně neochotně až 20. prosince 1939, její dominia až v průběhu jara 1940. Dne 17. listopadu 1939 vydal výbor mobilizační rozkaz pro Čechoslováky usazené ve Francii. Československý národní výbor byl uznán výměnou dopisů mezi vyslancem Osuským a ministerským předsedou Francie Daladierem z 13. a 14. listopadu 1939 a to pouze jako orgán, který byl kompetentní reprezentovat československý lid v zahraničí a organizovat a řídit československou armádu na francouzské půdě tak, jak byla obnovena podle československo-francouzské smlouvy z 2. října 1939. Československému národnímu výboru bylo přiznáno právo reprezentovat československý národ, ale nikoliv československý stát na poli mezinárodního práva. Britské prosincové uznání hovořilo ve stejném smyslu s tím, že na britském území mohl výbor vykonávat pouze činnost směřující k obnově československé armády ve Francii. Blíže viz KUKLÍK, Jan: *Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940*, Praha 1996, s. 39–41.

61 Viz <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/title/Ztraty-ceskoslovenske-branne-moci-v-exilu/t/80629>.

▲
*Adolf Hitler
při podpisu
mnichovské dohody.*
Zdroj: VÚA

◀
*Armádní generál
Ing. Alois Eliáš.*
Zdroj: VÚA

*Brigádní generál
Alois Vicherek.*

Zdroj: VÚA

*Edvard Beneš,
hlavní postava
československého
zahraničního odboje.*

Zdroj: NA

▲
*Letecké eso a velitel letky B. 313. československé stíhací perutě kapitán Stanislav Fejfar u svého stroje. Kapitán Fejfar padl ve vzdušném boji 17. května 1942.
 Zdroj: archiv Jaroslava Popelky*

◀
*Seržant Otto Hanzlíček, který zahynul 10. října 1940, jako člen 312. československé stíhací perutě.
 Zdroj: VÚA*